

SÜRÜ PSİKOLOJİSİ VE GRUP KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR DENEME YAZISI

Özet

Bu makalede Sürü Psikolojisi ve Grup tanımı, naslardaki yeri, sürüyü doğuran sebepler, örnekler, sürü-grup farkı ve sürü-grup hakkında doğru bilinen yanlışlar ve önyargılar gibi konulara yer verilmeye çalışılmıştır.

Tarihi ve Tanımı

Sürü Psikolojisinin tarihi insanlık tarihi ile başlamaktadır. Tanımlama, literatür ve tezahürleri farklılaşsa bile insanın olduğu her yer ve zamanda sürü psikolojisi olagelmıştır.

“Bireyin, gagesizce ve gerçek bir lideri olmaksızın, başka insanların yaptıklarını, gerek bireysel gerek topluca tekrarlaması şeklinde tezahür eden şuursuz davranışlara, özü itibarı ile derin benliğinden doğan isteklerin icrasını topluluğa fatura etmek şeklinde tezahür eden duruma” sürü psikolojisi denebilir. Sürü, kitle, topluluk, çoğunluk gibi terimler de bu şekilde açıklanabilir.

“Bireyin, gagesine uygun ve gerçek bir liderle, bir topluluk içinde amaca uygun davranışları gerek bireysel gerek topluca icra etmesi şeklinde tezahür eden, hayatın kaçınılmaz gereklerinden doğan bir araya gelme” şekline de grup, örgüt, cemaat, teşkilat vb. psikolojisi denebilir.

Sürü psikolojisi denildiğinde genelde bir grup insanın yönlendirilmesi şeklinde algılanır. Oysa insan bir grup halinde olmadan da sürü psikolojisi içerisinde olabilir. Birçok insan ayrı yerlerde yaşamalarına rağmen, mesela medya sayesinde sürü gibi davranırılabilir ve yönlendirilebilir.

Burada, sürü veya grubun müspet veya menfi olması konumuz değildir. Başka bir deyişle, biz sadece sürü ve grup ölçütlerini belirleme ve irdeme çabasıdayız. Sürünün menfisi veya müspeti olabileceği gibi, grubun da menfisi veya müspeti olabilir. Mesela, Kanarya sevenler grubu üyesi bir kişi gagesinin farkında ve gerçek bir lidere sahip ise grup tavrı sergilemektedir. Kanarya sevmenin bizce müspet veya menfi olması ayrı konudur. Yine mesela Medine’yi sevenler grubu üyesi gagesinin farkında değil ve gerçek bir lideri yok ise sürü tavrı sergileyecektir. Medine’yi sevmenin bizce müspet veya menfi olması ayrı konudur. Neticede biz burada grup veya sürü hareketlerinin kurallarını bilmenin faydasını aramaktayız.

Şu halde, sürü ve grubu ayıran belirleyici ölçüler; **gagesinin farkında olmak ve gerçek liderde** toplanmaktır. “Arayan bulur” kavlince her arayan, aradığı sürüyü, grubu ve liderini de bulmaktadır.

Sürüyü meydana getiren bireyler kimler olursa olsun; yaşama biçimleri, iş güçleri, karakterleri yahut zekâları ister benzer, ister ayrı olsun kalabalık haline gelmiş olmaları onlara bir nevi kolektif ruh aşılır. Kolektif bilinç içerisinde, bireylerin aklî yetenekleri ve kişilikleri silinir. Aynı cinsten olmayan aynı cinsten olanın içinde boğulur, kaybolur ve bilinçaltı özellikleri üstün duruma gelir (Egonun hâkimiyeti). Sürüler zekâyı, muhakemeyi, değerlendirmeyi değil, iyi-kötü ayırmaksızın ortalama değerleri bir araya toplarlar.

Kitleler halinde bulunan bireyin başlıca özellikleri:

- Bilinçli kişiliğin kaybolması,
- Bilinçaltı ile hareket eden kişiliğin hâkimiyeti,
- Düşüncelerin, duyguların sirayet yoluyla aynı yola yönelişi,
- Telkin edilen düşüncelerin uygulamasının hemen başlama isteği.

Kur’an’da, mesela sadece Bakara Suresinde yüzeysel bir tarama yaptığımızda, bireyi de toplulukları da hedef alan ayet-i kerimeler olduğunu görmekteyiz. Bu, Kur’an’ı Kerim’in bütününde de böyledir. Bazı ayetler hitap itibarı ile toplulukları bazıları bireyleri hedeflemektedir. Bu durum,

tabiidir ki ayetin muhatabından başkasına - birey veya topluluktan başkasına - bir şey söylemediği anlamına gelmez.¹

Bakara Suresi 170. ayet-i kerimesinde Onlara: “Allah’ın indirdiğine (Kur’an’a) uyun.” denildiği zaman onlar: “Hayır! **Biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz** (ve öğrettikleri yol)a **uyarız.**” dediler. Peki, ataları bir şey(in İslâm’a uyup uymadığını) düşünemeyen ve doğru yolu bulamayan (sapık yolun yolcusu) kimseler olsalar da mı (onlara uyacaklardı)? buyurulduktan sonra; hemen arkasından 171. ayet-i kerimde de: “İnkâr edenleri (doğru yola davet edenleri)n **durumu, bağırış ve çağırıştan başka duymayan** (hayvanlar)a ‘seslenip bağırmanın durumu gibidir. **Onlar, (mânen) sağır, dilsiz ve kördürler. Bu sebeple onlar, (İlâhî emirleri duysalar da) akletmezler** (düşünüp emrin gereğini yerine getirmezler).” buyruğu adeta Bir Sürüyü tarif etmektedir: Bağırış, çağırış içinde, gürültüye uymuş, sanki kör, sağır ve dilsizcesine uçuruma sürüklenen topluluk, yani sürü.

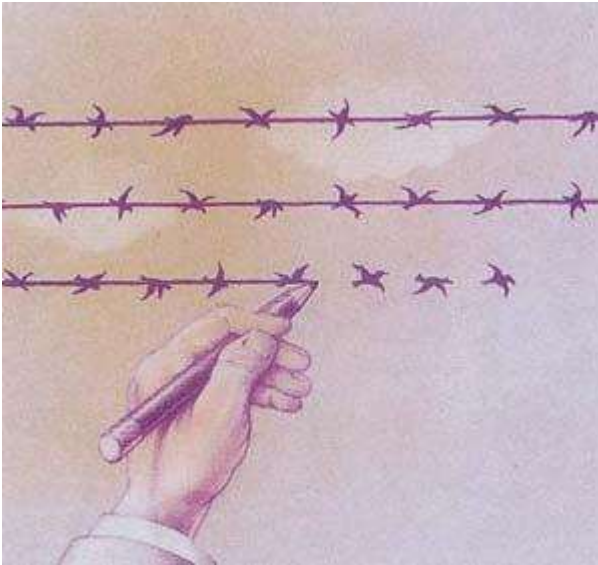
“Hepiniz çobansınız ve göttüklerinizden mesulsünüz” hadis-i şerifi, sürüyü çağırırsa ve genel yanlış kabul sonucu “sürü halinde olma” zannedilse de durum tam aksidir. Çünkü hadis-i şerifte anlatılan ve ikaz edilen husus “herkesin mesuliyet bilincinde olmasıdır, herkesin bir sürüde olması değildir.” Aksi halde “hepiniz bir sürünün parçasısınız, o sürüye uymamaktan mesulsünüz” denirdi.

Sürü Psikolojisini Doğuran Sebepler

“Eğer **yeryüzündeki (insan)ların çoğuna** (çoğunluğun İslâm’a uymayan rey ve kararına) **uyarsan**, seni Allah’ın yolundan saptırırlar. Onlar **zandan başkasına uymazlar** ve (bundan dolayı da) onlar, ancak **yalan yanlış söylerler.**”² Bu ve benzer, birçok ayeti kerimde “**yeryüzündekilerin çoğuna uymak, çoğunluk, insanların çoğu....**” saptırıcı bir sebep olarak zikredilmiştir. Tabiidir ki bu uymak gayesizce, delilsiz, zanna dayalı ve yalancılara uyma türünden olandır. Sürü psikolojisinde de benzer unsurlar vardır.

Sürü psikolojisi, en çok yoğun duygusal durumlarda (çok kızma, çok sevinme, vb. duygu patlamaları) ile birlikte ortaya çıkar. Yani nefsin azgınlaştığı anlarda diyebiliriz. Bu itibarla nefis terbiyesi/kontrolü, (oto kontrol) sürü psikolojisinin en büyük tedavi metodudur. Nefis/benlik kontrolü de esas olarak **düşünce yoğunluklu davranış eğitimidir** bir bakıma. Burada, duygulu olmanın gerekliliği ve fakat duygusallığın tehlikeleri ve sürü psikolojisine altyapı oluşturduğuna değinmekle yetinelim.

Düşünme yeteneği gelişmemiş canlılar kalabalığa yönelirler. Çünkü oranın daha güvenli veya daha doğru olduğunu sezinlerler.

Bilinç ve sorgulama seviyesi, sürüleşme ile ters orantılıdır. Bu sebeple ne kadar çok Kritik-Analitik Düşünme, o kadar az sürüleşme demek sanırım yanlış olmaz. Mesela; “Her biriniz bir lider olun” mesajındaki maksat da, her bireyin amellerinin farkında olarak, sanki bir lidermişçesine sorumlu, kuşatıcı, derinlikli düşünmeye teşvik içindir. Kaldı ki bireyler düzgün/nitelikli olmayan niyetlerle, ideal bir lidere bağlı bile olsalar yol alamazlar. Cafer-i Sadık hazretlerinin şu sözü manidardır: “Bin müşid-i kâmile varsan bile, Hak yolunu aramada sadık değilsen hak yolu bulamazsın.”

Sürü Psikolojisi o kadar sinsidir ki, bireysellik iddiasının arkasında bile gizli olabilir. Yakın tarihte insanları/müslümanları teba

¹- Mesela, bireye hitap edilen ayetler, Bakara Suresi 138, 165 vs. Topluluğa hitap edilen ayetler 2,40, 83,104,143,148,170-171,122,179.

²- En’am Sûresi 6/116.

olmaktan/tabii olmaktan kurtarma, bireysel özgürlük çağrıları, aslında olumlu gayeye sahip gruptan koparıp sürüye katmaktan başka bir amaç taşımıyordu ve öyle de oldu. İnsanlar grup fikrine karşı çıkarak sonunda “Grupsuzlar Grubuna” katıldıklarında, iş işten geçmiş idi.

Sürü Psikolojinin Kullanıldığı Yerler

Sürü psikolojisi davranışı, hayatın her alanında görülebilir ve kullanılabilir. Toplumsal olaylar olarak yakın tarihimizdeki Madımak Olayı³ ve Maraş olayları bunun için en güzel örneklerdendir.

Sürü psikolojisi şu alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır:

- Bir ürün ya da hizmet pazarlanmak istendiğinde (Kuş gribi ilaçları pazarlaması),
- Siyasi meselelerde (Siyasi propaganda malzemelerinin neredeyse tamamı, “hepiniz için özgür bir dünya ...”)
- Terör olaylarında (Terör olaylarına endeksli talepler).
- Moda ve yaşam tarzında (“fark edileceksiniz...”).
- Eğitimde (Eğitimde %100 başarı).
- Medyada (Vatandaş ... tepkisini....yaparak gösterdi).
- Beslenmede.
- Sağlıkta. Domuz gribi vakası, kuş gribi vakasında insanlar toplumsal paranoyaya sürüklenmişlerdir. Oysaki Domuz Gribinden ölme ihtimaliniz 8 milyonda bir. - Dünyada 1.154 kişinin öldüğünü temel alırsak- Yani küvette boğularak ölme ihtimaliniz daha fazla!
- Sporda.
- Her türlü toplumsal olay ve kışkırtma yönlendirmelerde kullanılmaktadır.

Bütün dönemlerin ve memleketlerin devlet adamları, bunların en baskıcıları da içlerinde olmak üzere hepsi kitlelerin hayal gücünü, güçlerinin destekleri diye tanımışlardır. Bunlar hiçbir zaman kitle hayal gücüne aykırı olarak hükümet yönetmeyi denememişlerdir. Dünyevi anlamda düşünürsek kitlelere karşı çıkılarak başarı kazanılmaz. Önce kitleler hazır hale getirilir, istetilir, sonra öneri ve değişim gelir. Mesela güncel bir öngöründe, insanların hepsine elektronik tasma takılacağı, fakat ilginç biçimde, bunun devlet veya hükümetler tarafından dayatılma sonucu değil, bizzat insanlar tarafından - örneğin güvenlik paranoyası oluşturulması sonucu kişilerin talebi ile - gerçekleşebileceği gibi.

Benzer şekilde, önce güvenlik sorunu bireysel veya küresel çapta oluşturulur veya büyütülür, sonra koruma önlemleri pazarlanır. Yakın tarihimizde Menemen olayı, 12 Eylül öncesi sağ-sol olayları, Sivas Madımak olayı, İstanbul Gazi Mahallesi olayları vb. Uluslararası ilişkilerde, gerek ülke toplumları ve gerekse dünya insanı üzerinde sürü psikolojisi örnekleri daha çok, sık ve yaygın kullanılmaktadır, fakat çok ustalıklı kullanıldığı için görebilmek için neredeyse uzman olmak gerekmektedir.

Siyasi faaliyetler ve sosyal faaliyetler de böyledir. Partilerdeki ülke meselelerine yaklaşımlarda kalıplar neredeyse birbirinin aynısıdır: işsizlik, özgürlük, yenilik, dürüstlük, eşitlik vb. Bu söylemlerden hiçbiri toplum vicdanını tatmin edemez, insanlar mutsuz ve çaresizce ehveni şer mantığı ile gider, kendine en yakın gördüğü siyasi anlayışa oy verir.

Her türlü ticari satış ve talep oluşturmalar da sürü psikolojisi kullanılır. Mesela, ünlüleri kullanarak “ben kullandım böyle güzel oldum siz de kullanın güzelleşin vs.”

Ekonomide de böyledir. Bir adam mahalleye bakkal açar, bakarsın 3 ay sonra karşısına bir başka bakkal açılmış. Bunun sonucu olarak, ihtiyaç fazlası bakkal, ihtiyaç fazlası nalbur, market, lokanta, dersane oluşur. Aynı şekilde hizmet sektöründe, ithalat sektöründe, inşaat sektöründe ihtiyacın çok üstünde faaliyet gösteren firma!

Yine, hiç aklında olmadığı ve ihtiyacı olmadığı halde, süpermarketlerde başkalarının aldığı bir eşyayı almak da bir nevi sürü psikolojisi davranışıdır.

³ - Konu ile ilgili bir sunuma <http://www.kritik-analitik.com/DocumentsPopUp.aspx?Id=92> adresinde ulaşabilirsiniz.

Bireyselliği Doğuran Sebepler

Hız. Mevlana'nın, "Bağlarını kopar da, hür ol evlat!" sözü; Ataullah İskender'inin, "Neye karşı ümit besliyorsan onun kölesi, neyden ümidini kesmiş isen ona karşı hüsrün" sözü ve bunlara benzer diğer hikmetli sözler aslında bireysel farkındalıkla ilintili olmasına rağmen, bazen bireyselliğe delil olarak zikredilmektedir.

Akıllara "sürü psikolojisi" terimi, grup olarak hareket etmeye karşı olarak geliştirilmiş bir deyim olabilir mi? sorusu gelebilecektir. Sürü psikolojisini kullanarak, grup olgusunu sulandırmak ve meşru itaati sarsaklamak gayesinde olanlar, böylesi bir yönlendirme yapmışlar olabilirler mi? Ancak bu husus, sürü psikolojisi olgusunu göz ardı etmemizi gerektirmez.

Demokrasi ile yönetilen insanlar, acaba sürü psikolojisi ile hareket eden bir zümre midir? ⁴ Bu sorunun cevabı kişinin farkındalığı ile ilgilidir. Birey, demokrasinin ne olduğunun ve ne olmadığını farkında ise sürüden değildir. Baştaki tanım ve ayırıcı unsurlara tekrar göz atarsak, birey gayesinin farkında ve gerçek bir lidere sahip ise içinde bulunduğu yönetim şekli onu fazla etkilemeyecektir. Diğer yandan, birey ideal bir yönetimle yönetilmesine rağmen, gayesinin farkında değil ve sahte liderleri takip ediyor ise, sürü psikolojisine açıktır.

Grup Olma Gerekliliği

İfrat-Tefrit kuralınca, insanlar sürüden kaçarken bireyselliğin kucağına düşmektedirler. Oysaki sürü psikolojisine kapılmamak ne kadar elzem ise, grup içinde amel işlemek de bir o kadar elzemdır.

"O gün (kıyâmette) *insanların hepsini önderleriyle çağıracağız*; kimin kitabı (amel defteri) sağından verilirse onlar kitaplarını (sevine sevine) okurlar ve kıl kadar bir haksızlığa uğratılmazlar." ⁵ ve "O gün (kıyâmette) **insanlar**, amelleri(nin karşılığı)nı görmeleri (ve iyi kötü sonuçlarını tatmaları) için (hesap yerinden) **bölük bölük dönecekler**." ⁶ ayet-i kerimelerinde buna bir işaret vardır. Yine yukarıda değinildiği gibi, "hepiniz çobansınız..." hadis-i şerifi de bir anlamda, grup gerekliliğine işaret etmektedir. Çünkü herkes sorumlu bir lider/çoban ise, bu çobanın bir grubu olmasını gerektirir.

Diğer yandan, bu hadis-i şerifte çoban ve sürü kavramlarının geçiyor olması; sürü psikolojisinin ise ekseriyetle koyun sürüsüyle özdeş anlatılıyor olması bir rastlantı mıdır, yoksa hadis-i şerifin boşa çıkarılması ile ilgili bilinçli bir çaba mıdır, doğrusu araştırılmaya değer bir durum.

Beşinci Disiplin Kitabının yazar şöyle der: "Bu kitapta sunulan düşünceler, dünyanın birbirinden ayrı, birbiriyle ilişkisi bulunmayan güçlerden yaratıldığı yolundaki yanılmayı yıkmak içindir. Bu yanılmayı bırakabilirsek **"Öğrenen Organizasyonlar"** kurabiliriz. Bu organizasyonlarda kişiler gerçekten istedikleri sonuçları üretmek için kapasitelerini sürekli genişletirler, buralarda yeni ve coşkun düşünme tarzları beslenir, kolektif özlemlere gem vurulmaz ve insanlar **nasil birlikte öğrenileceğini, sürekli olarak öğrenirler**. 1990'da Fortune dergisinde yayımlanan makalede "Liderlik hakkındaki eski, yorgun düşüncelerinizi unutun. 1990'ların en başarılı şirketi, öğrenen organizasyon olarak adlandırılan bir şey olacaktır. **Artık birinin tepeden düşünüp bulması ve organizasyonda geri kalan herkesin büyük stratejistin emirlerini izliyor olması mümkün değildir**." ⁷ Grup gerekliliği doğrudan konumuz olmadığı için bu husustan burada bahsedilmeyecektir.

⁴- Demokrasi de benzer her beşeri rejim türü gibi gelip geçicidir ve toplumları/bireyleri sürüleştirmek için kullanılabilen argümanlardır. Demokrasinin kısmen bazı iyilikler içeriyor olması bu durumu değiştirmemektedir. 50 yıl öncesine kadar nihai amaç gibi görünen demokratik devlet kavramının artık yetersizliği çok sırtıttığından, yanında sosyal devlet veya hukuk devleti gibi hediyeler olmayan demokrasiyi kimse kabul etmemektedir.

⁵-İsra Suresi 17/71.

⁶- Zilzal Suresi 99/6.

⁷- Peter M. Senge 5. Disiplin, Yapı Kredi Yayınları.

Sürü-Grup Farkı

Sürüde gerçek bir lider yoktur. Bunun yerine sevk edici, idareci, yönetici vs. vardır ve bunlar (amaç süresince) geçicidir. Grupta ise gerçek ve (amaç süresince) kalıcı liderler vardır.

Hucurat Suresi 14. ayette; "...Çöldeki (bedevî) Araplar (gelip): "İman ettik." dediler. De ki: "Siz (gönülden) iman etmediniz. (Fakat:) 'Müslüman olduk/teslim olduk' deyin. Henüz iman kalplerinize (tam) girmedir. Eğer Allah'a ve Resûlü'ne (tam) itaat ederseniz (imanınız sahih ve kâmil olur) buyurulması, **bireyin gerçek bir gruba katılmasının onu tam olarak sürü psikolojisinden kurtaramayacağını, gerçek Yaratıcıya ve onun tayin ettiği elçi/lidere itaat ile sürüye katılmaktan kurtulup, gruba dâhil olunacağına işaret olabilir.**

Fecr suresinin ⁸ son ayetlerinde: "Haydi **iyi kullarımın içine katıl** ve cennetime gir (denilir)" şeklinde işaret edilen topluluktur bizim tabi olduğumuz!

Sürü veya grup olmada kişi-sayı önemli değildir. **Bir kişi başlı başına bir grup olabileceği gibi,⁹ birçok kişi bir grup olmayabilir.** Bakara Suresi Ayet 249 da "...Allah'a kavuşacaklarını kesin bilen (Tâlût'a itaat edip nehri geçen)ler ise: "**Nice az bir topluluk, Allah'ın izniyle, çok olan bir topluluğa galip gelmiştir.** Allah sabır (ve sebat) edenlerle beraberdir." dediler..."buyruğu ile de bu husus vurgulanmaktadır. Grupların sayı azlığı ve çokluğu da imtihanın bir cilvesidir.

Sürü Aslında Nedir?

Sürü acaba nefis olabilir mi? Özellikleri dikkate alınıp derinlemesine tahlil edildiğinde, sürü psikolojisinin aslında, insan egosunun (nefsinin) gerçeklerden kaçarak, esas mesuliyetini, gayriye/başka şeylere fatura etmesinin coşkunun bir tezahürü olduğu tespiti de yapılabilir. Bir nevi gizli benliktir diyebiliriz. Gizlidir, çünkü birey hareketinin kendisinden doğmadığını, başkalarının hareketlerinin yol açtığını ileri sürecek kadar farkında değildir. Şu ayet bunun için güzel bir **misaldir**: "Küfre sapanlar: "Biz ne bu Kur'an'a ne de ondan önceki (kitap)lara asla inanmayız!" dedi(ler). O zalimleri, Rablerinin huzurunda tutuklanmış olarak **sözü (suçu) birbirlerine atıp dururlarken bir görsen!** Zayıf sayılanlar, o büyüklük taslayanlara: "**Siz (baskıcı ve yanıltıcı olarak başımızda) olmasaydınız, elbette biz inananlar(dan) olurduk.**" derler".¹⁰ Birçoğumuz, sürü psikolojisinden kurtulunduktan sonra "yahu ben bu hataları nasıl yapmışım, nasıl da kendimi kaybetmişim, gerçeği görememişim, aklım başımdan gitmiş, hiç düşünememişim vs." denildiğine şahit olmuşuzdur.

Sürü Ne Değildir?

Sürü zihinlerdedir, fiziksel gerçekliği yoktur, fiziksel tezahürleri vardır, toplanmakla zorunlu olarak ilgili değildir. Bazen aynı amaçla toplanmamış bir stadyum dolusu insan sürü olmayabilir. Tersine bazen insan tek başına da sürü psikolojisi tavrı sergileyebilir. Mesela insan tek başına iken "böyle bir halde herkes hata ediyor bir şey olmuyor, ben yapsam ne çıkar" deyip başkalarını örnekleyerek hata yapan kimse de bir tür sürü psikolojisi ile davranmış olabilir. Genel kanı ve tezler sürüyü "**rastgele bireyler topluluğu**" olarak tarif etmektedirler. Oysaki birey toplu olmaksızın da sürü psikolojisine uyan davranışlar sergilemektedir. Sürü Psikolojisi her zaman bir topluluk davranış biçimi olmayabilir, birey davranışı da olabilir. Kişinin şuursuzca topluluğa uyan davranışları, çoğu kez bu topluluk halinde gözlemlendiği için biz böyle düşünürüz.

Grubun sürü olarak algılanması yanılgısı, grubun da sürünün de bir topluluktan oluştuğu benzeşmesi ve dolayısı ile önyargısından kaynaklanıyor olsa gerektir. Evet, sürü de grup da bir topluluktur, ama nitelikleri/nicelikleri farklı topluluklardır.

Çözümler

Açıkça sürüden bireyi kurtarmaya çalışmak ters etki doğurur, daha da sıkı sarılır sürüye. Bir koyunu sürüden ayırmaya çalışın, göreceksiniz can havliyle sürüye nasıl koştuğunu, sarıldığını.

⁸ - Fecr Suresi 89/29-30.

⁹ - Hz İbrahim *aleyhisselam* tek başına bir cemaatti, herkesin içinde doğru bir tek o idi ve o cemaat idi.

¹⁰ - Sebe Suresi 34/31.

Doğru hareket, farkındalık oluşturma, benlik kontrolü/oto kontrol egzersizleri, derin/sağlıklı/teennili düşünce ve gayeyi hatırlatıcı tebliğlerdir.

Yine fikir vermesi açısından diğer bir örnekleme şöyle düşünülebilir: 500 grostonluk bir geminin, mesela sağa yön değiştirmesi için burun/ön tarafından uygulanacak kuvvet çok büyüktür ve yanlış da olabilir. Ama kuyruk tarafından daha basit ve uygun bir müdahale ile gemi kolaylıkla yön değiştirir. Peki, geminin sağa dümen kırması için, kuyruk mili hangi yöne çevrilmeli sizce? Cevap: Sola. Çözüm bazen şaşırtıcı olabiliyor.

Bireysel Farkındalığı geliştirmek. Örnekte olduğu gibi, tersine bu bazen yüzünü yıkamaksızın (!) gerçekleşebilir.

Sonuç

Gayemizi unutmadığımız, gerçek bir lidere sahip olduğunuz sürece, bir kul olmanın farkında olup kendimizle (benliğimizle) yüzleştığımız sürece sürü içinde değil grup içindeyiz ve doğru yerdeyiz demektir.

Gayesiz, farkında ve niyetinde olmadan, muhakeme yapmadan, kendimizle yüzleşmeden ve duruşumuzu devamlı kontrol edip yenilemediğimiz sürece, sürü psikolojisi içinde yaşıyoruz demektir, vev ki gerçek bir grup içinde yer alıyor olsak dahi.

Av Yusuf ÇİFCİ
Ekim/2010

Kaynaklar:

- 1- Kuranı Kerim Meali - Hasan Tahsin Feyizli
- 2- Riyazü's-salihin
- 3- Kitleler Psikolojisi - Gustave Le Bon
- 4- Çeşitli İnternet Siteleri